

ANDRZEJ GOMUŁOWICZ

POŻYCZKI GOTÓWKOWE JAKO NOWA FORMA FINANSOWANIA INDYWIDUALNEJ KONSUMPCJI LUDNOŚCI

Pożyczki gotówkowe zasługują na szczególną uwagę w systemie kredytowania indywidualnej konsumpcji ludności. Po raz pierwszy zostały wprowadzone w 1972 r.¹ i po przeszło rocznym okresie uległy zasadniczym przekształceniom². Nowe przepisy prawne skryształizowały strukturę pożyczek gotówkowych udzielanych ludności. Nie mają one bynajmniej jednolitego charakteru. Obecnie, wśród pożyczek gotówkowych można wyróżnić dwa rodzaje kredytu:

- kredyty celowe, o z góry określonym przeznaczeniu, których wypłaty wymagają udokumentowania,
- kredyty na cele nie wymagające udokumentowania.

I. KREDYTY CELOWE

Przepisy prawne niekiedy w sposób bardzo ogólny określają cel, na który kredyt może być przyznany. Jest to rozwiązanie sprzyjające kredytobiorcy, dopuszcza się bowiem taką możliwość interpretacji, która zapewnia pewną swobodę w ocenie konkretnego przypadku i w uznaniu, że przytoczona motywacja jest zgodna z ogólnymi wymogami kredytowania. Zwiększa to elastyczność w podejmowaniu decyzji i przyznaniu kredytu.

W tej grupie kredytów splatają się ze sobą wątki ekonomiczne i społeczne, które w każdym przypadku wzajemnie się uzupełniają. Do kredytów, o których wyodrębnieniu zdecydowały w głównym stopniu argumenty natury społecznej zaliczyć trzeba następujące spośród pożyczek gotówkowych:

¹ Zarządzenie Ministra Finansów z 5 VII 1972 r. w sprawie udzielania przez Powszechną Kasę Oszczędności pożyczek gotówkowych ludności (M. P. nr 36/1972).

² Zarządzenie ministra finansów z 19 XII 1973 r. w sprawie udzielania ludności pożyczek gotówkowych (M. P. nr 1/1974) oraz zarządzenie ministra finansów z 22 II 1974 r. zmieniające zarządzenie w sprawie udzielania pożyczek gotówkowych (M. P. nr 8/1974).

1) pożyczki na zakup przez inwalidów protez i sprzętu służącego do podniesienia sprawności fizycznej,

2) pożyczki na potrzeby wynikłe w związku ze stratami poniesionymi wskutek pożaru, powodzi lub innych klęsk żywiołowych oraz kradzieży.

Dwa ujęcia podkreślają humanitarne motywy, którymi kierował się prawodawca wprowadzając takie rozwiązanie prawne. Nie można tu oczywiście pominąć względów natury ekonomicznej³, ale w tym przypadku schodzą one na plan dalszy, dominują natomiast szeroko rozumiane argumenty społeczne.

W pierwszym przypadku pożyczka ma ułatwić nabycie inwalidom sprzętu, który jest konieczny — co podkreśla prawodawca — do podniesienia ich sprawności fizycznej. Sprzyja to powrotowi tej grupy ludności do życia w społeczeństwie, w różnym też stopniu może ułatwić wykonywanie pracy zawodowej, co umacnia grupę osób dotkniętych kalectwem w przekonaniu o ich przydatności dla społeczeństwa, a jednocześnie pozwala zachować poczucie własnej wartości. Ponadto uniezależnia w jakimś stopniu ich codzienny byt od pomocy osób nieuleczalnie fizycznie. Regulacja prawna wskazuje, że prawodawca dostrzega złożone problemy ludzi dotkniętych kalectwem i to, że kredyt jest dla nich jedną z wielu form pomocy.

Podobne były motywy, które skłoniły prawodawcę do kredytowania potrzeb określonych w punkcie 2. Zbyt szczegółowe, kazuistyczne unormowania w tym przypadku nie były konieczne. Straty poniesione w wyniku klęsk żywiołowych są niezwykle zindywidualizowane i nie sposób ich taksatywnie wyliczyć. Ogólne określenie — potrzeby wynikłe z uwagi na klęski żywiołowe — jest konkretyzowane przez życie. Dopiero po wystąpieniu przyszłych stanów rzeczy można określić potrzeby wymagające zaspokojenia. Dlatego też rozwiązania prawne uznać trzeba za korzystne dla kredytobiorców. Zakres przyszłych potrzeb określony został bardzo szeroko. Zwraca również uwagę fakt, że po raz pierwszy jednym z motywów uzyskania pożyczki jest kradzież. Termin ten nie został wyjaśniony, w szczególności nie określono, czy chodzi o zabór rzeczy czy pieniędzy. W związku z tym można to określenie rozumieć szeroko i wyjaśniać w duchu korzystnym dla kredytobiorcy. Prawodawca uznaje, że uszczerbek poniesiony na skutek kradzieży może być tak znaczny, że uniemożliwia to zaspokojenie określonego rodzaju potrzeb. Coraz częściej zatem, samo życie dostarcza nowych motywów kredytowania.

Wśród drugiej grupy pożyczek gotówkowych o celowym charakterze przesłanki ekonomiczne zdecydowanie dominują nad społecznymi, chociaż tych ostatnich nie można całkowicie pominąć i wykluczyć. Zarządze-

³ Można np. zauważyć, że w poszczególnych przypadkach właśnie analiza położenia finansowego oraz ogólna sytuacja ekonomiczna określonych grup ludności wpłynęły na takie, a nie inne rozwiązanie. Regulacja prawna bierze swój rodowód prawdopodobnie z owej analizy.

nie ministra finansów z 19 XII 1973 r. nie określa w sposób jednoznaczny celu tych pożyczek. Natomiast zarządzenie nr 5-N-B/VIII naczelnego dyrektora PKO z 1974 r.⁴ zawiera wyraźne postanowienia, że kolejną grupę stanowią pożyczki gotówkowe na udokumentowane potrzeby ludności o nieprodukcyjnym charakterze. Do potrzeb tych zalicza się:

- 1) budowę lub remonty domów jednorodzinnych oraz remonty mieszkań,
- 2) dokończenie budowy domów jednorodzinnych,
- 3) adaptacją obiektów niemieszkalnych na cele mieszkaniowe,
- 4) budowę pomieszczeń letniskowych,
- 5) budowę i remont pomieszczeń garażowych,
- 6) remonty samochodów.

Ustalona przez prawodawcę struktura potrzeb skłania do refleksji. Przede wszystkim zwraca uwagę interwencyjny charakter kredytu na budowę lub remonty domów jednorodzinnych oraz remonty mieszkań. Jest on przyznawany tylko wówczas, jeśli osoba, która ubiega się o pożyczkę nie może otrzymać innego rodzaju kredytu przeznaczonego na te cele. W systemie kredytowania potrzeb ludności pożyczka ta ma charakter uzupełniający i wyjątkowy. Zabezpiecza możliwość otrzymania kredytu, jeśli wyczerpane zostaną środki pieniężne z innych źródeł, uruchamiane wyłącznie w celu kredytowania np. budownictwa jednorodzinnego.

Ponadto potrzeby ustalone w punktach 1-3 wyraźnie sygnalizują, że zasadniczych motywów takiego rozwiązania upatrywać należy w aktualnym stanie rozwoju budownictwa mieszkaniowego. Konkretnie — w zapotrzebowaniu zgłaszanym przez ludność na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych. Niedostateczny stopień zaspokojenia tych potrzeb skłania do poszukiwania coraz to nowych rozwiązań, które mają ułatwić wyjście z impasu mieszkaniowego. Dlatego też skłonność do pomocy dla tych grup ludności, które wspomniane potrzeby mają zaspokoić we własnym zakresie przy zaangażowaniu własnych środków pieniężnych, przy częściowej tylko pomocy ze strony systemu kredytowego państwa. Unormowania te wskazują, że nie zaniedbuje się żadnych możliwości co do zaspokojenia popytu na mieszkania. Dużym przedsięwzięciom, jak np. rozwój budownictwa spółdzielczego, towarzyszą tzw. małe kroki, jak np. wspomniane już kredyty na budownictwo jednorodzinne, ale równie skuteczne. Prawodawca dostrzega bowiem, że dopiero całokształt wysiłków w tym zakresie zadecyduje o stopniu zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych.

Pomoc ze strony systemu kredytowego państwa dotyczy nie tylko budowy domów jednorodzinnych. System kredytowy ułatwia również remonty mieszkań, których konieczność pojawia się w miarę upływu czasu, w miarę zużycia poszczególnych składników stanowiących wyposażenie mieszkań.

⁴ § 1 pkt 2 zarządzenia nr 5-N-B/VIII 1974 naczelnego dyrektora Powszechnej Kasy Oszczędności.

O tym, że w chwili obecnej nie jest jeszcze w Polsce zaspokojony popyt ludności na mieszkania może świadczyć m.in. fakt finansowania kredytem przebudowy obiektów niemieszkalnych, jeśli w wyniku przebudowy pomieszczenia te nabiorą cech mieszkalnych. Taka regulacja prawna może budzić zastrzeżenia, gdyż stwarza niebezpieczeństwo, że niekiedy będą to mieszkania prowizoryczne, które z uwagi np. na niski standard trudno będzie uznać na obecnym etapie rozwoju cywilizacji za godne człowieka.

Wyrazem zróżnicowania sytuacji finansowej poszczególnych grup ludności są m.in. postanowienia o finansowaniu kredytem budowy pomieszczeń letniskowych. Prawodawca uznaje, że właściwy wypoczynek jest istotnym składnikiem życia społecznego. Budowa domów letniskowych ma w swoim założeniu sprzyjać rekreacji i zabezpieczać taki wypoczynek, który w każdym przypadku i tak zostaje wyznaczony przez samych zainteresowanych. Ponadto może to sprzyjać np. bardziej racjonalnemu wykorzystaniu czasów pracowniczych, gdyż w jakimś stopniu wpływa na zwiększenie się ogólnej liczby wolnych miejsc.

Coraz więcej problemów niesie ze sobą rozwój motoryzacji⁵; założenia i perspektywy zintensyfikowania rozwoju masowej motoryzacji w kraju skłaniają m. in. do zapewnienia właściwej pod względem ilościowym liczby garaży. Z uwagi na konieczność zabezpieczenia przede wszystkim budowy właściwej liczby mieszkań i co za tym idzie, skoncentrowania tam właśnie nakładów finansowych i rzeczowych, budowę pomieszczeń garażowych w zdecydowanej większości przypadków powierza się bezpośrednio właścicielom pojazdów mechanicznych. Ponoszą oni główny ciężar finansowy związany z budową garaży. Wraz z zapewnieniem środków pieniężnych muszą jednocześnie zapewnić wykonawstwo robót. Dlatego też szeroko rozumiany interes społeczny nie doznaje w tym przypadku szczególnego uszczerbku. Kredyt przyznawany na budowę garażu ma ułatwić i przyspieszyć w czasie zaspokojenie tego rodzaju potrzeb. I taki jest sens regulacji prawnej.

Co do kredytowania kosztów remontu samochodów to można wnieść, że zasadniczo chodzi o pomoc w szybkim przywróceniu pojazdom pełnej sprawności technicznej. Wydatkowanie kwot na remont z własnych środków pieniężnych może prowadzić do zbytniego uszczuplenia funduszy pieniężnych, a co się z tym wiąże, do pogorszenia poziomu życia przynajmniej na jakiś czas. Nagłe i niespodziewane wydatki z natury rzeczy są zbyt uciążliwe. Kredyt neutralizuje i w pewnym stopniu łagodzi wspomniane ujemne następstwa. Istnieje oczywiście obowiązek zwrotu pożyczki, ale rozłożona na raty suma kredytu jest z punktu widzenia kredytobiorcy bardziej korzystna, gdyż równomiernie rozkłada ciężary finansowe ponoszone w związku zremontami.

⁵ Uchwała VII Zjazdu PZPR, s. 18 i nast.

Przeprowadzona analiza pozwala na sformułowanie stwierdzenia, że w intencji prawodawcy pożyczki gotówkowe, o których dotychczas była mowa, miały służyć realizacji tak społecznych, jak i ekonomicznych zadań. W poszczególnych zresztą przypadkach w różnym stopniu i zakresie, zawsze jednak dwa nurty kredytowania występowały łącznie, niekiedy z wyraźnym prymatem jednego z nich.

Przedstawione problemy byłyby niepełne i nie dające całokształtu wyobrażeń o pożyczkach gotówkowych o celowym charakterze, gdyby pominąć zagadnienie dotyczące wysokości kredytu. Tematyka ta nabiera szczególnego znaczenia z tego względu, że pozwala ocenić, w jakim stopniu i zakresie przedstawione powyżej cele społeczno-gospodarcze mogą być realizowane za pomocą kredytowania konsumpcji ludności. Wyznacznikiem możliwości realizacji tych celów jest w głównej mierze wysokość kredytu.

Pożyczki gotówkowe o celowym charakterze są limitowane. Innymi słowy wypłaty dokonywane są w granicach ustalonych na ten cel maksymalnych sum środków pieniężnych. Czy jest to rozwiązanie słuszne z punktu widzenia założeń kredytowania?

Określenie „limit” równoznaczne jest ze sformułowaniem: po wyczerpaniu środków pieniężnych przeznaczonych na finansowanie określonych potrzeb, pomimo zgłaszanego na kredyt popytu wstrzymuje się wypłaty z uwagi na brak środków pieniężnych.

W odniesieniu do kredytowania dwóch, co najmniej generalnie określanych, potrzeb jest to rozwiązanie dyskusyjne. Po pierwsze co do pożyczek, które według założeń prawodawcy finansują zakup protez i sprzętu służącego do podnoszenia sprawności fizycznej inwalidów, a po drugie, co do pożyczek przeznaczonych na zaspokojenie potrzeb wynikłych w związku ze stratami poniesionymi na skutek klęsk żywiołowych i kradzieży. Protezy i inny sprzęt konieczny dla ludzi kalekich ma ułatwić im proces rehabilitacji, a tym samym przyspieszyć powrót do życia społecznego, a także przywrócić sprawność do wykonywania zawodu. Kredytowanie tych właśnie potrzeb ma głęboki aspekt humanitarny. Limitowanie środków pieniężnych pozostaje w sprzeczności ze wspomnianymi założeniami kredytowania i niekiedy uniemożliwia ich realizację. Obecne rozwiązania prawne wskazują na pewną niekonsekwencję prawodawcy: z jednej strony deklarują pomoc, z drugiej natomiast ze względu na limitowanie środków pieniężnych znacznie ograniczają jej zakres. Dlatego uzasadniony jest postulat dotyczący zniesienia limitowania w tej grupie kredytów.

Podobne zarzuty można podnieść co do zasadności limitowania kredytu przeznaczonego na zneutralizowanie następstw klęsk żywiołowych. Położenie finansowe osób dotkniętych klęskami żywiołowymi jest zróżnicowane w zależności od stopnia natężenia szkód wynikłych np. na skutek pożaru czy powodzi. W takich przypadkach kredyt jest tylko jednym

z wielu źródeł pomocy, ale źródłem istotnym. Ma on wespół z innymi formami pomocy umożliwić życie w warunkach, które na określonym etapie rozwoju cywilizacji można uznać za godne człowieka. Dlatego też i tu interes ogólnospołeczny przemawia za zniesieniem limitowania kredytu.

Zarówno w pierwszym, jak i w drugim przypadku kredyt zostaje przyznany na potrzeby udokumentowane. Stanowi to dostateczną gwarancję, że będzie on wykorzystany zgodnie ze swoim przeznaczeniem. Obawa więc, że zostanie zakłócona równowaga na rynku środków konsumpcji o charakterze żywnościowym nie jest uzasadniona. Limitowanie kredytów, które finansują dwa wspomniane rodzaje potrzeb budzi największe zastrzeżenia przede wszystkim z uwagi na społeczną doniosłość zagadnień, których dotyczy.

Co do limitowania kredytów, które finansują udokumentowane potrzeby o nieprodukcyjnym charakterze, kontrowersyjne jest rozwiązanie dotyczące ograniczeń w kredytowaniu budowy domów jednorodzinnych. Kontrowersyjne, jeśli przyjmiemy, że ostatecznym celem kredytowania jest ułatwienie w zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych. Zwłaszcza że rozwiązania prawne w tym względzie nie zawsze są zrozumiałe i konsekwentne. Tak np. kredyt na rozpoczęcie budowy domu jednorodzinnego jest limitowany, natomiast na dokończenie budowy nie ma ograniczeń limitowych⁶. Jakie jest *ratio legis* takiego rozwiązania? Być może chodzi o to, żeby podjęty wysiłek finansowy nie został udaremniony i został doprowadzony do końca. Ponadto zwraca uwagę fakt, że w odniesieniu do adaptacji obiektów niemieszkalnych na cele mieszkaniowe nie stosuje się ograniczeń limitowych. Można zatem sądzić, że prawodawca jest zainteresowany w tym, żeby tego rodzaju potrzeby⁷ były zaspokajane przy wydatnym udziale samych zainteresowanych. Zatem w samej konstrukcji prawnej znaleźć można argumenty, które przemawiają za zniesieniem ograniczeń limitowych co do finansowania kredytem rozpoczęcia budowy domów jednorodzinnych. Nie mówiąc już o tym, że aktualna sytuacja w zakresie zaspokojenia popytu na tego rodzaju dobra co mieszkania daleka jest od doskonałości i to również trzeba brać pod uwagę.

W tym kontekście kontrowersyjne są postanowienia o finansowaniu bez ograniczeń limitowych budowy pomieszczeń letniskowych. Wydaje się, że takie rozwiązanie byłoby bardziej zasadne w odniesieniu do budownictwa jednorodzinnego.

Wysokość pożyczek gotówkowych jest zróżnicowana w zależności od celu, na który jest przeznaczona. W konkretnym przypadku o sumie kredytu decyduje wynagrodzenie brutto, emerytura lub renta kredytobior-

⁶ Patrz: zarządzenie nr 5-N-B/VIII 1973 naczelnego dyrektora Powszechnej Kasy Oszczędności.

⁷ Tzn. szeroko rozumiane potrzeby mieszkaniowe.

cy. Określa się przy tym górny pułap pożyczek. Potrzeby wynikłe z przyczyn losowych (straty poniesione wskutek klęsk żywiołowych) oraz potrzeby inwalidów (protezy i sprzęt służący do podnoszenia sprawności fizycznej) finansowane są do granicy 20 000 zł. Wyrazem uprzywilejowania tej grupy kredytobiorców jest zastosowanie wobec nich przepisów prawnych, na mocy których dyrektor PKO w uzasadnionych przypadkach może udzielić zgody na podwyższenie kwoty kredytu⁸ z jednoczesnym rozłożeniem rat kredytowych na czas dłuższy, aniżeli 3 lata. Spłata tego podwyższonego kredytu może nastąpić w okresie do 10 lat⁹.

Pożyczki na udokumentowane potrzeby o nieprodukcyjnym charakterze są udzielane do wysokości 6-miesięcznego wynagrodzenia brutto, emerytury lub renty kredytobiorcy. Jeżeli pożyczka ma być przyznana obojgu małżonków wówczas do ustalenia jej wysokości przyjmuje się łączne wynagrodzenie (emerytury lub renty) obojga małżonków. Wysokość tak obliczonej pożyczki nie może jednak przekroczyć 50 000 zł.

Prawodawca, wychodząc z założenia, że nie zawsze kwoty powyższe są wystarczające do realizacji celu kredytowania, wprowadził dodatkową regulację prawną. W wyjątkowych, uzasadnionych szczególnymi względami przypadkach zarówno naczelny dyrektor PKO, jak i ówczesnie prezes Zarządu Centralnego Związku SOP, a obecnie BGZ, mogą udzielać pożyczek do kwoty 200 000 zł. Są to jednak przypadki wyjątkowe.

Pożyczki gotówkowe przyznawane na udokumentowane nieprodukcyjne potrzeby ludności mają w zasadzie charakter posiłkowy. Muszą być one uzupełnione własnymi środkami pieniężnymi kredytobiorcy żeby skutecznie i w pełni zaspokoić potrzeby określonego rodzaju (np. budowa domu jednorodzinnego). Rozwiązanie takie czyni zadość postulatowi o łączeniu wysiłku finansowego ludności i państwa w zakresie zaspokojenia pewnych potrzeb.

Czas spłaty kredytu wynosi 3 lata, istnieje jednak możliwość jego przedłużenia do 10 lat¹⁰. Możliwość skromna, zważywszy, że postanowienie to nie ma zastosowania do pożyczek na:

- dokończenie budowy domów jednorodzinnych,
 - adaptację obiektów niemieszkalnych na cele mieszkaniowe,
 - budowę pomieszczeń lotniskowych,
 - budowę i remont pomieszczeń garażowych i remont samochodów.
- Praktycznie więc zakres tego postanowienia dotyczy tylko kredytów na rozpoczęcie budowy domów jednorodzinnych.

Oprocentowanie pożyczek wynosi 8% w stosunku rocznym. W odniesieniu do niektórych grup kredytobiorców są to stawki w stosunku do

⁸ § 3 pkt 7 zarządzenia ministra finansów z 22 II 1974 r. zmieniającego zarządzenie w sprawie udzielania ludności pożyczek gotówkowych.

⁹ Ibidem, § 3 pkt 7.

¹⁰ § 3 pkt 6 zarządzenia ministra finansów z 19 XII 1973 r. w sprawie udzielania ludności pożyczek gotówkowych (M. P. nr 1/1974).

otrzymanych sum kredytu zbyt wysokie. Koszty korzystania z pożyczek gotówkowych są zatem znaczne. Takie rozwiązanie podyktowane może być wieloma względami. I tak np. ustalenie tak wysokiego oprocentowania kredytu ma na celu zapewnienie realnej wartości pożyczki po jej zwrocie. Innymi słowy stopa procentowa uwzględnia spadek wartości siły nabywczej pieniądza. Ponadto pożyczki gotówkowe mogą rodzić tendencję do nadmiernego zadłużania się w stosunku do osiągniętych dochodów. Wysoka stopa procentowa ma zatem skłonić do refleksji kredytobiorców co do ich zdolności płatniczych i tym samym przeciwdziałać nadmiernemu zadłużeniu się określonych grup ludności.

II. KREDYTY NA CELE NIE WYMAGAJĄCE UDOKUMENTOWANIA

Pożyczki gotówkowe, które finansują potrzeby nie wymagające udokumentowania budzą wiele kontrowersji i tym samym skłaniają do refleksji. Są impulsem do dociekań nad celowością wprowadzenia tego kredytu oraz nad jego charakterem.

Czy jest to kredyt konsumpcyjny? Na to pytanie nie sposób udzielić jednoznacznej odpowiedzi; można wskazać na argumenty, które przemawiają za, jak i przeciw uznaniu tego rodzaju kredytu za konsumpcyjny. Wypada rozpocząć od określenia stanowiska prawodawcy, który umiejscawia wspomniane pożyczki w grupie kredytów konsumpcyjnych. Wynika to z przyjętej regulacji prawnej. Wprowadzając pożyczki gotówkowe prawodawca zróżnicował ich strukturę. Nie towarzyszyły jednak temu postanowienia co do nadania pożyczkom gotówkowym na cele nie wymagające udokumentowania innego charakteru, aniżeli pozostałym pożyczkom ujętym w tym akcie prawnym. Pożyczki gotówkowe określone we wspomnianym akcie normatywnym¹¹ zgodnie z wolą prawodawcy mają charakter konsumpcyjny, zatem z prawnego punktu widzenia nie ma wątpliwości co do tego, że i pożyczki na cele nie wymagające udokumentowania są również pożyczkami konsumpcyjnymi.

Sama regulacja prawna nie rozwiązuje jeszcze wszystkich problemów, nie przesądza bowiem o tym, w jaki sposób wykorzystane zostaną środki pieniężne uzyskane w formie kredytu. Kredytobiorcy mogą wszak kupić za nie zarówno dobra o konsumpcyjnym, jak i produkcyjnym przeznaczeniu.

W sposób pośredni o sposobie wykorzystania pożyczek gotówkowych na potrzeby nie wymagające udokumentowania można wnioskować na podstawie określenia zakresu osób uprawnionych do otrzymania kredytu. Spośród ogółu kredytobiorców w zasadzie tylko dwie generalnie określone grupy — osoby prowadzące działalność zarobkową we własnym imieniu oraz osoby będące właścicielami lub użytkownikami gospodarstw

¹¹ Tzn. w obu cytowanych już zarządzeniach ministra finansów.

rolnych, ogrodniczych, sadowniczych i hodowlanych — są zainteresowane w przeznaczeniu kredytu na zaspokojenie innych potrzeb niż konsumpcyjnych. Jeśli chodzi o pozostałych kredytobiorców to nie ma na ogół wątpliwości co do tego, że kredyt zostanie wykorzystany na rynku środków konsumpcji. I do nich przede wszystkim adresowane są te pożyczki.

Ta forma kredytu jest dogodna dla kredytobiorców, gdyż nie krępuje ich w wyborze artykułów, które chcą kupić, nie narzuca struktury i rodzaju dóbr, lecz pozostawia to do swobodnego uznania i oceny konsumentów. Jest to szczególnie istotne przy kupnie artykułów tzw. trwałego użytku. Zapewnia wybór towarów pełnowartościowych i tych, które znajdują uznanie w oczach konsumentów. Z tego też względu jest to kredyt konkurencyjny w stosunku do kredytu przeznaczonego na zakup artykułów przemysłowych i usług oferowanych z tzw. listy kredytowej. Dalszy rozwój pożyczek na cele nie wymagające udokumentowania może mieć wpływ na kształtowanie się poziomu wypłat kredytów celowych na coraz to niższym poziomie i stopniowo doprowadzić do jego zaniku.

Nie są to obawy nieuzasadnione. I tak np. w poznańskim okręgu bankowym w 1974 r. zapotrzebowanie na pożyczki gotówkowe na cele nie wymagające udokumentowania było duże i nie zostało w pełni pokryte. Zgłaszane zapotrzebowanie wynosiło 198 487 tys. zł. Suma udzielonego kredytu zamknęła się kwotą 152 116 tys. zł¹².

Likwidacja kredytu celowego — na zakup artykułów przemysłowych i opłacenie należności za usługi — i zastąpienie go w pełni pożyczkami gotówkowymi, które nie wymagają udokumentowania, byłaby rozwiązaniem korzystnym z punktu widzenia interesów kredytobiorców. Uniemożliwiłoby to jednak realizację pewnych celów, w osiągnięciu których zainteresowane jest państwo. Ponadto rozwiązanie takie jest możliwe do wprowadzenia dopiero wówczas, gdy nie ma w kraju napięć gospodarczych. Obfitość dóbr i ich zróżnicowany charakter są koniecznym do spełnienia warunkiem przy tej formie kredytowania. O tym, że argumenty te prawodawca uwzględnił świadczy aktualna regulacja prawna. Jest ona przejawem szczególnej ostrożności, która towarzyszyła wprowadzeniu w życie nowej formy kredytu.

Pożyczki gotówkowe, które nie wymagają udokumentowania są limitowane. Dzięki temu starano się zapewnić wpływ na kształtowanie się równowagi rynkowej. Zaopatrzenie rynku dóbr konsumpcyjnych w niektóre rodzaje towarów nie sprzyja zaspokajaniu danych potrzeb. Zniesienie limitów byłoby w takiej sytuacji równoznaczne ze zwiększeniem popytu, który z uwagi na niewłaściwie ukształtowaną podaż nie byłby zrealizowany. Niemożność zaspokojenia potrzeb przy dysponowaniu odpowiednim funduszem nabywczym stawia pod znakiem zapytania sens.

¹² Dane statystyczne Oddziału Wojewódzkiego PKO w Poznaniu.

kredytowania, a poza tym może rodzić niekorzystne następstwa społeczne. Dlatego też prawodawca wprowadził limitowanie tego kredytu.

Postanowienia co do wysokości kredytu i jego oprocentowania również skłaniają do refleksji. Odnosi się wrażenie, że sposób ustalania sum pożyczki ma m. in. służyć takiej ich podaży, żeby nie stanowiło to zagrożenia dla równowagi rynkowej. Wysokość oprocentowania kredytu w stosunku rocznym może skłaniać kredytobiorców do szczególnej rozważliwości przy podejmowaniu decyzji co do wysokości sum pożyczki. Koszty korzystania z kredytu są bardzo wysokie. O tym jednak, czy są to dostateczne powody do względnie racjonalnego korzystania z kredytu w dużej mierze decyduje ogólne położenie finansowe kredytobiorcy i stopień, w jakim odczuwa konieczność zaspokojenia potrzeb. Dlatego też czasami będzie on według prawodawcy działał nieracjonalnie i zdecyduje się na wybór mniejszego zła, tzn. taką sumę kredytu, która w okresie spłaty znacznie uszczupli jego bieżące dochody, ale w zamian pozwoli na wcześniejsze zaspokojenie określonego rodzaju potrzeb.

Zgodnie z regulacją prawną wysokość pożyczki na potrzeby nie udokumentowane nie może przekroczyć sumy 100 000 zł. Postanowienie to jest przy tym obwarowane zastrzeżeniem, że suma kredytu nie może być wyższa niż połowa wynagrodzenia brutto, emerytury lub renty kredytobiorcy, za okres w którym nastąpi jej spłata. Jeżeli więc np. spłata pożyczki ma nastąpić w ciągu dwóch lat, a kredytobiorca pragnie otrzymać pożyczkę w wysokości 100 000 zł to musi udokumentować, że jego dochody za okres dwóch lat kształtują się na poziomie 200 000 zł.

Pożyczka jest oprocentowana 12% w stosunku rocznym. Jest to najwyższa dopuszczalna w Polsce stopa procentowa. Spłata następuje w ciągu 3 lat. Ten czas skłaniać ma wraz z 12% stopą oprocentowania do realnej oceny sytuacji finansowej przy podejmowaniu decyzji co do wysokości pożyczki.

Przy ocenie pożyczek gotówkowych na nie udokumentowane potrzeby zalecana jest raczej ostrożność przy formułowaniu wniosków. Zbyt krótki jest okres ich funkcjonowania. Dogłębna i wszechstronna analiza będzie możliwa dopiero wówczas, gdy uzyskane zostaną rzetelne i wiarygodne dane co do zgłaszanego na ten kredyt zapotrzebowania, jak i co do wysokości sum wypłaconych pożyczek. Teraz zwraca przede wszystkim uwagę to, że:

— zrezygnowano z żądania od kredytobiorców udokumentowania celów, na które pożyczki mają być przeznaczone i tym samym ich wykorzystanie nie jest poddane kontroli bankowej,

— jest to uzupełnienie luki w systemie kredytowania konsumpcji ludności; zapewnia się bowiem finansowanie takich potrzeb, na które nie jest udzielany kredyt innego rodzaju.

Można również sformułować postulat, żeby stopniowo rozszerzano możliwość korzystania z tego kredytu w coraz to większym stopniu przez

np. zwiększenie limitów środków pieniężnych i jednocześnie z tym wycofywać kredyt celowy przeznaczony na zakup artykułów przemysłowych i opłacenie należności za usługi. Jeśli bowiem kredytowanie konsumpcji ludności ma obok funkcji ekonomicznej spełniać rzeczywiste, a nie pozorne tylko funkcje społeczne, to dalsze rozwiązania prawne powinny zapewnić rozwój tej formy pożyczek gotówkowych. Obecna jednak sytuacja gospodarcza kraju skłania raczej do pesymizmu co do dalszego rozwoju pożyczek gotówkowych. W przyszłych rozwiązaniach prawnych prawodawca powinien zmniejszyć niezwykle kontrowersyjne oprocentowanie — 12%, praktyka wykazała bowiem, że Wbrew intencjom prawodawcy tak wysokie oprocentowanie nie powstrzymało ludności od zaciągania pożyczek gotówkowych. W poszczególnych latach kwota limitu była wyczerpana z reguły po upływie dwóch, a najdalej trzech kwartałów. Zmiana regulacji prawnej powinna ułatwić, a nie utrudniać realizację słuszych przecież założeń kredytowania konsumpcji ludności.

LES PRÊTS EN ARGENT COMPTANT COMME UNE NOUVELLE FORME DU FINANCEMENT DE LA CONSOMMATION DE LA POPULATION

Résumé

Les prêts en argent comptant on a introduit pour la première fois en 1972. Après presque une année ils ont subi des transformations essentielles. On a élargi la sphère de l'objet et du sujet et aussi la structure s'est cristallisée. A présent parmi les prêts en argent comptant on peut distinguer: 1) les crédits conformes au but avec la destination déterminé d'avance, 2) les crédits pour les besoins qui n'exigent pas de la documentation. La différence entre les crédits susmentionnés consiste non seulement dans la manière de les exploiter par la population mais aussi en Conditions sur lesquelles ils sont accordés. Du point de vue des besoins de la population la forme la plus commode de financer par le crédit la consommation individuelle pourraient devenir — après des modifications convenables dans le domaine de la régulation juridique — les prêts en argent comptant aux besoins, qui n'exigent pas de la documentation. Ils assurent cependant la liberté du choix des marchandises sur le marché des biens de consommation en accord avec des préférences individuelles de la population. Ce but peut être atteint dans le cas où on accroîtra les paiements des crédits dans les sommes individuelles ainsi que globales et où on abaissera le taux de l'intérêt (à présent 12% en échelle de l'année). Ce n'est que dans ce cas que seront tout-à-fait justifiés les arguments sur les buts socio-économiques du financement avec le crédit de la consommation individuelle de la population.